

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY

Teze doktorské disertační práce k získání vědeckého titulu
"doktor věd"
ve skupině sociální a humanitní vědy

**Monografie a soubor statí
vztahujících se ke kulturním dějinám Číny v 18. století,
se zaměřením na oblast města Yangzhou
a
k pramenům tohoto studia**

Komise pro obhajoby doktorských disertací v oboru orientalistika

doc. Lucie Olivová, M.A., Ph.D.

Universita Palackého v Olomouci

Olomouc 2010

Úvodem

Město Yangzhou se v 18. století vyhouplo mezi hlavní střediska kultury v Číně. Obory tak rozličné jako například malířství, divadlo nebo zahradní architektura se zde rozvinuly až k pomyslnému vrcholu a výrazně ovlivnily vývoj po celé zemi a daleko do budoucna; lze říci, že v tomto ohledu se tehdejší význam Yangzhou může poměřovat s významem metropolitní (potažmo dvorské) kultury. Za jeho kulturním vzestupem stál rozmach hospodářský, zůstává ovšem na dohadech, proč se právě v tomto místě prosperita projevila na poli umění a vytříbených požitků, zatímco jinde nikoliv – anebo v menší míře a užším spektru. Období yangzhouské slávy, poměrujeme-li je délkou dějin tohoto města, zmiňovaného poprvé na začátku 5. století před n. l., bylo relativně jepičí. Pokrývá přibližně dvě staletí, od 60. let devatenáctého století, kdy místní prefekturu vedl básník Wang Shizhen, až po 50. léta devatenáctého století, kdy byla celá provincie zničena v bojích s taipingskými povstalci. Přísněji vzato trvala vpravdě zlatá éra od čtvrté do poslední dekády osmnáctého století. V knize nazvané lakonicky „Yangzhouské výletní loďky“ (1795) ji do všemožných podrobností popsal jistý Li Dou, místní rodák a učenec. Bez tohoto pramene by sotva bylo možné yangzhouskou kulturu té doby tak zevrubně znát, neřku-li ji posuzovat.

Prameny ke studiu yangzhouské zlaté éry

Lze bez nadsázky tvrdit, že do popředí zájmu historického bádání se nedostala barvitá yangzhouská kultura *per se*, ale že ji tam uvedl zmíněný klíčový pramen. „Yangzhouské výletní loďky“ (*Yangzhou huafang lu*) se řadí k tzv. topografickým spisům, které mají v čínském písemnictví velmi dlouhou tradici, dosahují až na začátek 6. století n. l. Topografické spisy vznikaly z úředního pověření, ale často šlo také o díla soukromých osob. Setkáváme se zde tedy s korelací sféry úřední (tj. státní) a sféry soukromé, s korelací pro čínskou kulturu velmi typickou. V prvním případě šlo o spis, který by podal zevrubnou informaci o určitém administrativním celku, tzv. *fangzhi*, obvykle překládáno jako „místní kronika“. Byl kompilován na

místě samém pod redakcí císařského správce, nejméně jednou za 60 let. V druhém případě byl spis sestaven anebo sepsán nezávislým učencem z osobních pohnutek a mohl mít libovolný název. Zpravidla zachycuje jen určité náměty, velmi často krásnou scénérii (zahradní spíše než netknutou přírodní) a tyto popisy prokládá poesíí. V krajním případě mohlo být dílo, věnované třeba určité zahradě, sbírkou básní nabídnutých jejími návštěvníky. Námětový okruh přírodních krás byl považován za vytříbený, elegantní (čínsky *ya*). Jindy se učenec rozhodl zachytit kolorit městského ruchu a místních lidových zvyklostí, tyto náměty se pak považovaly za obyčejné, vulgární (čínsky *su*).

V případě „Yangzhouských výletních loděk“ máme co do činění s dílem soukromým, které se však vymyká průměru svým rozsahem a záměrem popsat Yangzhou v celistvosti. Kniha se dělí na kapitoly nazvané podle jednotlivých čtvrtí; lze tudíž předpokládat, že uvede význačné památky a starožitnosti a zmíní se o historii a poutavých událostech vážících se k určitému místu. Li Dou ale nezůstává jen u chrámů, zahrad a starožitnosti, ale prodlévá i u lidových tržišť a chrámových poutí. Do textu začleňuje též výklady o historii města, dále výklady o původu a rozkvětu význačných rodů, životní příběhy učenců, ale i profesionálních umělců a k tomu nesčíslné anekdoty o svérázných postavičkách z řad prostých lidí. Líčení proto zahrnuje jak náměty vysoké, tak náměty nízké (zahrady versus tržiště, učenci versus profesionální umělci – nahlížení coby řemeslníci – a podobně). Li Douova sociální nepředpojatost budila pozornost již ve své době. Vůdčí osobnost na jedné z místních akademií, učenec Hong Wu v předmluvě k „Yangzhouským lodkám“ poznamenal, že Li Dou „vyložil topografii, scénérie, zahrady a osobnosti, a to vše v aspektech přízemních i vznešených, nevynechav ničeho. Podrobně popsal věci závažné i titěrné ...“ (v předmluvě k *Yongbao tang ji*, nestránkováno). Jiný dobový autor podotýká, že v knize je „spojena lidovost *su* a vytříbenost *ya*“ (Lin Sumen 1822, 1: 7a). Ačkoliv četní kritikové tuto skutečnost pouze konstatují, bylo v ní cosi nepatřičného, co se nehodilo k zjemnělé literátské kultuře – a co v dnešní nepoměrně otevřenější době nemusíme pociťovat. Jistě také díky tomu, že se Li Dou dokázal zprostit těchto předsudků, byla jeho kniha čtenářsky úspěšná, činilo ji to totiž mimořádnou a zábavnou. S postupujícím časem se pak zvyšovala její hodnota coby historického pramene, neboť podrobně popisuje svět, o kterém se jiní vzdělanci ostýchali

promluvit. Nešlo jen o postavy z nižších vrstev, ale i nemravné jevy jako nevěstince nebo divadlo, pro něž jsou "Yangzhouské výletní lodky" zcela zásadním pramenem. Opět však připomínáme, že stejnou měrou jako jevy nízké jsou pokryty i jevy vznešené. Autor sám patřil koneckonců k vyšší společenské vrstvě, a kdybychom měli seřadit, které náměty upřednostňuje co do početnosti, pak jsou to zahrady a poesie, kterou také běžně a rád cituje. Kdybychom naopak měli uvést, pro které obory je jeho kniha prvořadým pramenem ve smyslu obecném (nejen regionálním), pak to budou zahrady, divadlo a hudba, malířství, vypravěčství. V neposlední řadě se též dozvídáme základní fakta o řadě osobností, neboť Li Dou, jak napsal v předmluvě, knihu utkal "z útku míst a osnovy lidí". Díky němu máme na Yangzhou té doby mnohem ucelenější a plastičtější pohled, než bychom získali ze standardních, třeba četných pramenů.

Pokud jde o tzv. místní kroniky, k danému období skýtá nejvíce materiálu "Kronika Yangzhouské prefektury" z roku 1810, na níž se autorsky podílel i Li Dou; dále "Kronika solné oblasti Liang Huai" z roku 1748, s reedicí z roku 1805; a "Velkolepé vylíčení císařských cest na jih" (*Nanxun shengdian*) z roku 1771, které se ovšem týká řady lokalit. Ze soukromých spisů, vesměs relativně krátkých, jmenujme "Malou kroniku o severním jezeře v Yangzhou" od Jiao Xuna z roku 1807, popisující místní zahrady; "Knihu o Zahradě zahálky" od jejího majitele Zheng Qingyou z roku 1772, což je v podstatě kompilace oslavných básní; "Tři sta popěvků od řeky Han" od Lin Sumena z roku 1822, zachycující lidové obyčeje a dobovou módu. O Yangzhou se dále dočteme v Šen Fuových poetických memoárech, které vyšly i česky pod názvem "Šest historií prchavého života" (1944, 2006), barvitě líčení města a jeho lákadel nalezneme v románu "Sen o lásce" (*Fengyue meng*), o kterém bude pojednáno níže.

Kořeny yangzhouského hospodářského zázraku

Na mimořádném hospodářském zvelebení města v 18. století se podílelo několik faktorů. Příznivá geografická poloha byla jedním z nich. Dalším bylo umístění státního solného inspektorátu v Yangzhou. Třetím, ne však posledním, byl silný příliv

dravých kupců z Huizhou. Postupně je objasníme a také uvedeme, kdy přestaly působit.

Yangzhou leží v poměrně blízkosti nejdelší čínské řeky Yangzi, pouhých deset kilometrů od místa, kde veletok, valící se východním směrem, protíná Velký čínský kanál spojující jih a sever impéria. Od konce 6. století, kdy byl kanál postaven, se proto stalo významným přístavem a střediskem obchodu. Je na místě poznamenat, že jakmile začala říční plavbě ve 20. století konkurovat vlaková a silniční doprava, zůstalo Yangzhou od dopravních tepen odříznuto. Železnice totiž vedla na opačném, jižním břehu Yangzi a přemostění neexistovalo až do roku 2003. U zeměpisné polohy se ještě pozdržíme, neboť Yangzhou z ní čerpalo i své kulturní rysy. Celá provincie Jiangsu, v jejíž severní části (tzv. Subei) se Yangzhou nachází, po dlouhá staletí společensky a kulturně vyčnívala nad ostatní oblasti Číny. Yangzhou se rozvíjelo v sousedství měst jako byl pomyslný „pozemský ráj“ Suzhou, mingská metropole Nanking aj. Nejen že s nimi udržovalo hojné kontakty, ale soupeřilo s nimi zejména v aréně kulturních hodnot. Vyhlášená studentská čtvrť v Nankingu, zvaná podle místní říčky Qinhuai, je k nalezení v Yangzhou pod názvem Malý Qinhuai; malebné Západní jezero v Hangzhou se nabízí i v městě Yangzhou jako „úzké“, doslova „pohublé“ Západní jezero. Nadto mohlo nabídnout scénické krásy, které byly – a jsou – jedině zde. Tím rostlo sebevědomí města, hledající vlastní výraz na poli umění a vědy. Vraťme se však k hospodářským faktorům.

Mimořádné bohatství, které se v Yangzhou soustředilo ve sledovaném období, souvisí se solařstvím. Sůl se zde získávala z mořské vody; její výroba, resp. úprava byla v rukou soukromých činitelů. Avšak na její distribuci existoval státní monopol. K obchodování se solí bylo nutno zakoupit licenci s časovým a množstevním omezením, a to od solného inspektorátu s pravomocí nad určitým územím. Koncem 15. století bylo v celé Číně nově vymezeno jedenáct solných oblastí, které se lišily od politicko-administrativního dělení Číny na provincie. Solnou oblast Liang Huai (tj. „na obou březích řeky Huai“ – řeka Huai je severní přítok Yangzi) protkávala hustá síť vodních cest, řek i kanálů – díky snadné přepravě po značné rozloze převyšovaly výnosy z obchodu se solí v Liang Huai mnohokrát výnosy v ostatních solných oblastech, takže mezi nimi byla nejen největší, ale i hospodářsky nejvýznamnější. A právě sídlo lianghuaiského inspektorátu bylo za dynastie Qing v Yangzhou. Řídil ho

jeden nebo dva inspektoři, to aby se navzájem kontrolovali a nepřipustili úplatky. Ze stejného důvodu byli jmenováni pouze na rok, i když mohli úřad získat opakovaně. Přesto byly úplatky natolik běžné, že je obchodníci považovali za třetí formu poplatků z obchodu se solí. Obchodníkům se vyplatily, neboť na dopravě a prodeji soli se dalo rychle a pohádkově zbohatnout. Korupce nakonec vedla k zrušení inspektorátu v Yangzhou v roce 1831, kdy solaři, zejména ti nejbohatší, začali město opouštět. Zůstalo však nadále sídlem různých jiných úřadů, n.b. sídlem správy stejnojmenné prefektury, a to až do konce císařství.

Městská elita, tj. bohatí solaři a vysocí úředníci, zpravidla nebyli místního původu. U úředníků to bylo dáno zásadami dosazování do byrokratického aparátu – úřad nebylo možné zastávat ve svém rodišti - a nelišilo se proto od situace jinde, ale u obchodníků šlo o jev, který byl pro Yangzhou specifický. Když Mandžouvé v roce 1644 dobyli Peking a vyhlásili vlastní dynastii Qing, neměli zdaleka pod vojenskou kontrolou celé území Číny. Vojenská kampaň na severu, kde se k nim mnoho čínských velitelů přidalo, byla zdařilá. Avšak situace na jihu byla mnohem složitější. Čtyřikrát tam byla v různých městech, mezi nimiž byl i Nanking, obnovena mingská dynastie (nazývaná proto „jižní Mingové“) a války mezi loyalisty a dobyvateli se táhly skoro čtyřicet let. Hrdinskou, avšak tragickou roli v její počáteční fázi sehrálo Yangzhou. Když padl Nanking a první mingský vzdorokrál byl odvečen do Peking, yangzhouský velitel Shi Kefa odmítl kapitulovat, město však neubráníl. Mandžuská odvěta byla krutá: po obsazení města během deseti dnů systematicky povraždili civilní obyvatelstvo. Rok 1645 je proto mezníkem v historii města, které nebylo příliš pobořené (zůstaly i hradby), zato však téměř vylidněné a následně nově osidlované. Imigrační vlna obchodníků z Huizhou (dnešní okres Shexian v sousední provincii Anhui) se obvykle vysvětluje vylidněním města po zhoubném masakru. Zde je však na místě poznamenat, že huizhouští sem mířili i dlouho poté, co se Yangzhou z katastrofy ozdravilo. Obvykle to byli držitelé určitého kapitálu, který hleděli znásobit obchodem. Yangzhou bylo ideální působiště pro takové podnikání, a tak se stalo jejich hlavním cílem. Ve srovnatelném počtu se kupci z Huizhou usazovali pouze v Hangzhou (hlavním městě provincie Zhejiang), které nabízelo obdobné podmínky a možnosti a také v následujícím období se mohlo s Yangzhou měřit hospodářsky a kulturně (Ho Ping-ti 1962: 251–254). Rovněž tam obchodníci z Huizhou postupně

ovládli kulturní sféru jako sběratelé umění a majitelé knihoven. Tato nová elita vytvořila význačné kulturní pojítko mezi Hangzhou, Yangzhou a Huizhou, mezi nimiž byly ostatně udržovány rovněž čilé kontakty obchodní.

Yangzhouští starousedlíci, tj. potomci těch, kdo rok 1645 přežili, nebo přistěhovalci z okolních blízkých obcí, v porovnání s imigranty byli a zůstali chudší a prostší, podnikali v řemeslech a službách a vytvářeli kulturu nižšího ražení. Yangzhou tedy charakterizovalo mírné napětí mezi těmito dvěma skupinami obyvatel. Během první poloviny 19. století huizhouských ubylo a obchodníci z jiných oblastí, například z Hunanu nebo Guangdongu, sice zakládali krajanské spolky (tzv. *huiguan*), ale nedosáhli nikdy takového počtu a postavení, aby mohli jako společenská síla konkurovat místním.

Kulturní orientace Yangzhou

Dalo by se očekávat, že prožitek tak úděsný, jakým bylo "deset yangzhouských dnů" v roce 1645, nebude jen tak zapomenut, tím spíše, že události zaznamenali svědci, kterým se podařilo spasit život. Do správních úřadů však nastoupili muži ve službách dobyvatelů, kteří především hleděli udržet klid, a stejně apolitické byly i postoje majetných podnikatelů z Huizhou, jejichž cílům klidné poměry také lépe vyhovovaly. Politika byla příliš citlivou a znepokojivou doménou, takže městská elita hledala jiné možnosti a nakonec obrátila ke kultuře. Cestu otevřel mladičkový Wang Shizhen, který v letech 1660-1665 zastával úřad prefekta, tzn. vrchního správce yangzhouské prefektury (čínsky *fu*). Dobře zosobňuje směřování příslovečného čínského pragmatismu. Bylo mu 11 let, když Qingové dosedli na čínský trůn, a byl z jihu. Znal tedy osobně mingské lojalisty, vyskytli se ostatně mezi jeho příbuzenstvem. Byli to vzdělanci, kterým v nastalé situaci zbývala jen cesta pasivního odporu vůči dynastii Qing, do jejichž služeb odmítli vstoupit. Přesto se Wangovi poručníci rozhodli vést jeho i jeho dva bratry k úřední kariéře, takže složili zkoušky v prvních termínech, které Mandžuoové vypsalí. Pro Wang Shizhena bylo nakonec zklamáním, že byl vyslán do válkou zuboženého Yangzhou a nemohl zůstat v hlavním městě. Nadaný básník se nicméně rozhodl uvést v novém působišti v život literární

scénu. Navštěvoval místní poety, vydával sbírky dávných i současných autorů a zorganizoval několikerá básnická utkání vzdělanců¹ v zahradě pod Červeným mostkem (*Hong qiao*), který je dodnes literárním poutním milníkem v Yangzhou. Nutno podotknout, že spolky poesie byly v tehdejší Číně někdy rouškou, pod níž se daly obejít zákazy spolčování. Wang Shizhen však byl skutečným básníkem velkého formátu a jeho zanícení pro přírodní lyriku netřeba vysvětlovat jako záměrný únik před politikou, šlo o přirozený sklon. Ve svém postavení se ovšem stal společenským vzorem, vedoucím ostatní k apolitičnosti. V úřední agendě se zřejmě snažil pomoci loyalistům, pokud byli v ohrožení a pokud to bylo možné, jednal však nenápadně.

Další moment, který dal zapomenout na porážku Mingů a pasivní odpor loyalistů, byly cesty mandžuských císařů na jih. Zatímco panovníci z dřívějších dynastií z bezpečnostních důvodů téměř necestovali, Mandžové byli lovci a jezdci s nomádkou minulostí a nezdržovali se pouze v hlavním městě. Především na severu (v Mandžusku) měli síť letních rezidencí, kam pravidelně s celým dvorem jezdili. Již rok poté, co po dlouhých válkách konečně ovládl celou Čínu (1683), se císař Kangxi² vydal také na inspekční cestu na jih, po Velkém kanálu až do Hangzhou a zpět. Při prvních dvou cestách se Yangzhou takticky vyhnul vzhledem k tomu, že vzpomínka na vyvraždění jeho obyvatel byla dosud živá a jeho přítomnost by mohla vyvolat nepokoje. K návštěvě Yangzhou se odhodlal teprve při třetí cestě v roce 1699. Obavy z nepřátelského přijetí se ukázaly zbytečné, yangzhouští naopak uvítali, že císař konečně poctil svou přítomností i je.

Bylo to právě v době, kdy se yangzhouská ekonomika ozdravila a začalo se rozvíjet solné hospodářství. Následujících padesát let pak bylo obdobím prudkého růstu. Noví bohatci se v Yangzhou chovali volněji, než jak by se chovali v domě předků; zde byli vlastními pány. Patřilo k prestiži, že část nabytého jmění byla okázale utracena za přepych. A tak se stalo zvykem, že budovali nákladné zahradní rezidence, sbírali starožitnosti a vzácné knihy, vydržovali vlastní divadelní soubory, poskytovali zázemí věhlasným učencům.³ Yangzhou začalo přitahovat všechny, kdo

¹ Klasické vzdělání vyžadovalo, aby studenti byli cvičeni ve skládání poesie; všichni vzdělanci byli tedy s to veršovat.

² Kangxi panoval 1662-1722.

³ V praxi to vypadalo tak, že vzdělanec žil v rezidenci bohatého solaře několik let a během té doby sepsal na základě materiálů z bohatcovy sbírky učené dílo, které solař vydal. Tím zvýšil svou prestiž a

mohli jejich vysoko nastaveným očekáváním vyhovět: stavitele, malíře a kaligrafy, divadelní soubory, mistry kuchaře ... Solaři založili vlastní učené akademie, pořádali literární setkání, vydávali knihy. Yangzhou se stalo epitomem luxusu a elitní zábavy, s níž se bok po boku rozvíjela zábava lidovější, jadrnější, ale neméně propracovaná a ve svém oboru kvalitní.

Do období vrcholné prosperity spadají pak návštěvy císaře Qianlonga⁴, jenž se zde zastavil při všech šesti cestách na jih. Na rozdíl od svého děda, který v podstatě jen projížděl a nocoval v klášteře na jižním předměstí, trvaly Qianlogovy návštěvy několik dní, uvnitř i vně hradeb a probíhaly se vším leskem. Solaři se předháněli, aby jej překvapili dalšími nádhernými paláci, okázalou zábavou a hodnotnými uměleckými dary. Mnozí se snažili zalíbit tím, že nadbíhali císařovu vkusu a zvykům. (Proto byla v Yangzhou postavena například bílá, tj. lamaistická pagoda a most s pěti pavilony, soubor staveb převzatý z císařského parku Beihai v Pekingu, kde rovněž stojí bílá pagoda a soubor pěti pavilonů na vodě. Pro Yangzhou byla ovšem bílá pagoda prvkem cizorodým a exotizujícím a je paradoxní, že právě ona se stala symbolem města.) Obdobně se císař pokoušel replikovat v domovském sídle v Pekingu to, co jej na jihu zaujalo, jmenovitě jižní zahrady. Vzniká tak zajímavý hybrid jižní a severské zahradní architektury, a to jak v Yangzhou, tak v Pekingu. Vytríbená zpěvohra ve stylu *kunqu* se dostala ke dvoru z téhož zdroje. V neposlední řadě je třeba zmínit souborné vydání čínského písemnictví (*Siku quanshu*), největší počín svého druhu v dějinách, jež tento císař inicioval. Když bylo v roce 1778 dohotoveno, stalo se Yangzhou jedním z šesti míst, kde bylo uloženo po jedné rukopisné verzi;⁵ na jihu bylo druhým takto vyznamenaným místem jenom zmiňované Hangzhou. Mohli bychom pokračovat dále a jmenovat například malíře, kteří působili jak u dvora, tak v Yangzhou, a podobně. Nám však jde zejména o to poukázat na těsný vztah dvorské a yangzhouské kultury, který je v dějinách čínských nesídelních měst jedinečný. Yangzhou jej mohlo unést a rozvíjet díky své prosperitě a určitým specifickým okolnostem, které zde byly naznačeny. Nešlo tedy pouze o možnosti

pronikl mezi vzdělance. Připomeňme si, že čínská tradice rozlišuje čtyři společenské vrstvy: vážené vzdělance, rolníky, řemeslníky a přehlížené kupce.

⁴ Qianlong panoval 1736-1795.

⁵ Tiskem vyšlo *Siku quanshu* až ve 20. století.

hospodářské a finanční, ale rovněž o ono kulturní podhoubí, které bylo schopné na císařský impuls adekvátně reagovat.

Vysoká úroveň yangzhouské kultury umožnila nevídaný rozkvět tradice, ale dala též vzniknout novým směrům. Za všechny jmenujme "yangzhouské podivíny", tedy hnutí v malířství a kaligrafii, které se vyhrotilo v polovině 18. století a na které navázalo moderní semi-abstraktní tušové malířství ve 20. století. Ve své době šlo o desítku malířů činných v Yangzhou, jejichž tvorba nebyla příliš provázána a kteří působili mezi množstvím jiných konzervativních škol. Mnohost, kvalita a soupeření patřily k předpokladům, aby se tvorba "podivínů" rozvinula, a obdobně tomu bylo i v jiných oborech. Novodobé dějiny čínské vzdělanosti a umění nelze psát bez Yangzhou, přestože je mu někdy vytýkána zahálčivost, luxus a komercializace. To však k němu v 18., ale i 19. století bytostně patří. Je už jinou starostí, že tato nálepka mu zůstala i v době, kdy se ocitlo v úpadku.

Délka trvání yangzhouského vzestupu

V posledních letech se historické bádání pokoušelo poopravit odpovědi na otázku, kdy vlastně začalo Yangzhou upadat. Na počátku 19. století o úpadku hovořili sami yangzhouští, avšak neopodstatněně; na počátku 20. století, kdy úpadek již byl neblahou skutečností, jakoby nic nepozorovali. Stížnosti vzdělanců v textech datovatelných zejména do druhé čtvrtiny 19. století, že zahrady v Yangzhou pustnou a extravagance huizhouských kupců patří minulosti, jsou sice četnější, ale počtem se mění v klišé a rozhodně se vztahují jen na malou skupinku solařů, kteří dokázali závratně zbohatnout. To jejich zahrady zpustly,⁶ avšak zároveň se stavěly jiné, i když třeba menší. Jak ukázaly studie australské historičky A. Finnane, v této době nešlo o úpadek, ale proměnu charakteru yangzhouské prosperity. Odešli jedinci bohatí tak, že mohli doslova hostit císaře, ale rozrostly se vrstvy, jež si pravidelně dopřávaly příjemných požitků, byť skromnější povahy. Yangzhouské prostředí a společnost

⁶ Vzhledem ke křehké povaze zahrad nepřekvapí, že bez údržby nepřežijí dvě tři sezóny, a tak nejstarší zahrady v Yangzhou sahají nanejvýš 150 let zpět; případně byly vytvořeny nové zahrady v historické lokalitě. Udržela se však tradice místní zahradní architektury a příbuzných oborů, například sestavování umělých skal nebo šlechtění bonsajů (čínsky *penjing*).

ostatně odráží jako v zrcadle román "Sen o lásce",⁷ na který zcela nedávno upozornil literární historik P. Hanan z Harvardské university. Poukázal také, že jde o první ukázkou žánru městského románu (*city novel*) v čínské literatuře, jehož příběh, zasazený do současnosti, se odvíjí na pozadí města popisovaného bedlivě a podrobně. Hojnost, luxus a rafinované zábavy byly zjevně dostupné a v plném proudu i ve čtyřicátých letech 19. století. Připomeňme si, že autorem nového románu je někdo z Yangzhou a že zasazuje děj do Yangzhou, nikoliv do Šanghaje, jak bychom pro tuto dobu mohli již očekávat.

Těžkou ranou, z níž se nevzpamatovalo nejen Yangzhou, ale i další města, byly taipingské války. Tzv. taipingové byli vzbouřenci z jihozápadní Číny, kteří vyznávali dosti zásadně transponované křesťanské učení, chtěli svrhnout stávající režim a nastolit království "věčného míru" (čínsky *taiping*). Svě odpůrce považovali za satany, které je nutné zničit. Podařilo se jim vojensky ovládnout značnou část Číny a obsadit bývalou metropoli Nanjing, kde vyhlásili své hlavní město. Zásobovali je po řece Yangzi z širší oblasti, kde leželo i Yangzhou a o niž vedli neustálý boj s císařskou armádou. Yangzhou bylo třikrát obsazeno taipingy a poté císařskými, kteří nebyli vůči civilistům o nic smírnější. Mnoho obyvatel prchlo a mnoho bylo odvečeno na práce, hospodářství na deset let stagnovalo, panoval hlad, šířily se nemoci a všeobecná zkáza.

Ve svém obrazoborectví a asketismu taipingové ničili chrámy a paláce a zakazovali veškeré formy zábavy a kratochvíle. Osoby činné v uměleckých oborech mohli najít útočiště v Šanghaji, která byla pod ochranou cizích kontingentů a která se taipingům ubránila. Po válce v Šanghaji zůstali, jednak v bohatém obchodním přístavu spíše našli uplatnění a jednak se většinou neměli kam vracet. Tyto neblahé události byly tedy značným vkladem do kulturního formování Šanghaje. Yangzhou však živořilo. Zatímco v jiných městech na dolním povodí Yangzi umožnila hospodářskou obnovu dílenská i domácká textilní výroba, či pěstování rýže a čaje, yangzhouská umělecká řemesla (výroba lakových předmětů a nábytku, hudebních nástrojů, šperků) neměla odbyt a lidé z Yangzhou a okolí překvapivě nenacházeli dostatek vůle, aby se přeorientovali a vzchopili – jako například hangzhouská oblast

⁷ Název v originále *Fengyue meng* doslova znamená "Sen o vánku a měsíci", což je metafora pro opravdovou romantickou lásku.

produkcí rýží, čaj a hedvábí. Psychické příčiny tohoto ustrnutí stojí za to v budoucnu hlouběji prostudovat. Jisté je, že společnost, která po šest generací obdivovala luxus a zahálku, těžko nacházela po devastujících okupacích iniciativu k obrodě. Za pracovními příležitostmi se odcházelo jinam, především do Šanghaje. Zaostávání napomohla poloha, dříve tak příznivá, nyní dopravně zcela odříznutá, jak bylo zmíněno v úvodu. A tak obyvatelé postupně získali pověst lidí "chudých, špinavých, negramotných, pověřčivých, lenošných, a promiskuitních" (Yi Junzuo 1934: 22). Kulturní dovednosti, kdysi obdivované, byly nyní nahlížené jako staromódní, nezajímavé a směšné. Za republiky Yangzhou dokonce přestalo být administrativním centrem.

Jak už to paradoxně bývá, díky hospodářské zaostalosti a nedostatku prostředků na výstavbu se v Yangzhou zachovaly stavební památky – většinou až z doby po taipingských válkách – třebaže k určitým urbanistickým zásahům došlo. Teprve v devadesátých letech 20. století se Yangzhou začalo rychle rozvíjet v společném celonárodním trendu. Na rozdíl od ostatních míst však yangzhouská vláda poměrně rozumně pečuje o hmotné i nehmotné kulturní dědictví. Také tento postoj je do značné míry podmíněn historií tohoto města, zejména živým povědomím o zlatém yangzhouském období, na něž jsou rodáci citliví a hrdí. V dnešní době, kdy naprostá většina historických měst v Číně byla v jakési horečnaté touze modernizovat se barbary stržena, kdy byla slepě dokonána proměna, jejíž kulturní a sociologický dopad ještě neskončil, vystupuje Yangzhou opět do popředí jako město výjimečných kulturních hodnot.

Citovaná literatura

Finnane, Antonia. *Speaking of Yangzhou, A Chinese City, 1550-1850*. Cambridge, Mass. – London: Harvard University Asia Center 2004.

Hanan, Patrick. *Fengyue Meng and the Courtesan Novel*. *Harvard Journal of Asiatic Studies* 58.2 (1998): 345-372.

Ho Ping-ti. *The Ladder of Success in Imperial China*. New York, Columbia UP 1962.

Lin Sumen 林蘇門. *Hanjiang sanbai yin 邗江三百吟*. Yangzhou 1822 (předmluva 1808).

Yi Junzuo 易君左. *Xianshuo Yangzhou* 閒話揚州. Shanghai: Zhonghua shuju, 1934.